

УДК 323.15:316.356.4(4–15)«715»

**РЕНЕСАНС НАЦІОНАЛІЗМІВ
ДЕРЖАВНИХ НАЦІЙ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ:
ФРАНЦІЯ, ВЕЛИКА БРИТАНІЯ, ГРЕЦІЯ****RENAISSANCE OF NATIONALISMS
OF THE WESTERN EUROPE STATE NATIONS:
FRANCE, GREAT BRITAIN, GREECE****Сич О. М.,**

кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування, Івано-Франківський
національний технічний університет нафти і газу,
голова Івано-Франківської обласної ради (Івано-
Франківськ, Україна), e-mail: sycho@ukr.net

Sych O. M.,

PhD in history, Associate Professor, Professor of
the Department of Public Administration and Local
Government of Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas, head of Ivano-Frankivsk
regional council (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
e-mail: sycho@ukr.net

Автор на основі порівняльного аналізу політичних партій правого спрямування Франції, Великої Британії та Греції приходять до висновку, що на сучасному етапі розвитку вони відіграють вагомую роль у функціонуванні політичних систем цих держав. У президентських виборах 2017-го лідерка французького Національного фронту Марін Ле Пен складала конкуренцію чинному президентові Еммануелю Макрону і в другому турі набрала 33,9% голосів виборців. Результати Брекзиту, кампанія за досягнення успішного результату якого очолила Партія незалежності Сполученого Королівства та підтримала Британська національна партія, і їхні високі результати у місцевих виборах та виборах до Європарламенту, вказують, що праві партії мають суттєвий вплив на політику Великої Британії. В Греції націоналістична партія Незалежні греки за результатами парламентських виборів 2015 р. ввійшла до урядової коаліції, а права партія Золотий світанок незважаючи на судові переслідування отримала в них майже 7% голосів. Кожна із названих політичних сил мала також у післявоєнній історії цих країн передників, які сформували придатний суспільний ґрунт для їхніх нинішніх високих електоральних результатів. Ці факти підтверджують тезу про те, що сьогодені націоналізм державних націй у провідних країнах Західної Європи переживає етап свого ренесансу.

Ключові слова: націоналізм, фашизм, нацизм, праворадикальні партії, політичний процес, ренесанс націоналізму.

On the basis of a comparative analysis of right-wing political forces of France, Great Britain and Greece, the article concludes that at the present stage of development they play a significant role in the functioning of the political systems of these states. In the presidential election of 2017, the leader of the French National Front, Marine Le Pen, competed with the current President Emmanuel Macron and gained 33.9% of the votes in the second round. The results of Brexit, a campaign for success of which was led by the UK Independence Party and supported by the British National Party, their high results in local and European Parliament elections, indicate that right-wing parties have a significant impact on British politics. In Greece, the nationalist party Independent Greeks entered the government coalition by the results of the 2015 parliamentary elections, and the right party, the Golden Dawn, received almost 7% of the votes despite of being under court prosecution. Each of these political forces had also a foreplay in the post-war history of these countries, which have formed a favorable social ground for their current high electoral results. These facts confirm the thesis that today nationalism of state nations in the leading countries of the Western Europe is undergoing a phase of its renaissance.

Keywords: nationalism, fascism, Nazism, right-wing radical parties, political process, renaissance of nationalism.

На тлі домінування в українському суспільстві постсовєтських стереотипів негативного трактування історії та оцінки сучасного потенціалу і впливу націоналізму на політичне життя країни загалом і на державотворчі процеси в ній зокрема

таким же стереотипно викривленим залишається і пересічне сприйняття наявності його проявів у суспільно-політичному житті країн Західної Європи. В українському суспільстві поширеним є переконання, що після завершення Другої світової війни та засудження фашизму і нацизму як антигуманних тоталітарних ідейно-політичних течій націоналізм є непритаманним політичному життю цих країн, а його сучасні прояви носять дріб'язково-екстремістський, або ж популістсько-поверхневий і такий, що не впливає на підвалини суспільно-політичного життя, характер. Натомість, реальність є іншою – протягом всього післявоєнного періоду політичні партії та рухи були перманентно присутні майже у всій Західній Європі. В різних країнах і в різний час їхній рівень впливу коливався від мізерного на рівні місцевих органів влади до загальнонаціонального. Сьогодні він набирає загальноєвропейського системного характеру.

В той же час майже аналогічно до пересічно суспільного сприйняття тема сучасного етапу розвитку та впливу націоналізму на політичні системи країн Західної Європи також ще не набула належного висвітлення в українській політичній науці. Серед інших можна відзначити кандидатську дисертацію А. Шеховцова та докторську дисертацію М. Гримської. Свої дослідження зі згаданої теми мають також Ю. Головачек, Т. Дубікаш, О. Іванов, С. Кулик, А. Романюк, Н. Латигіна, В. Литвин, О. Лісничук, О. Новакова, П. Мироненко, А. Умланд. Окремі аспекти цього питання під час проведення наукових конференцій, що від 2006 р. регулярно відбуваються в рамках теми «Ідеологія українського націоналізму» на сучасному етапі розбудови Української держави», опрацювали українські науковці О. Баган, М. Геник, О. Єгрішій, В. Томахів, В. Харченко, Л. Щербій та польський дослідник Д. Матерняк. Праці науково-публіцистичного характеру, що можуть становити інтерес для дослідників цієї теми, опублікували І. Загребельний, Ю. Михальчишин, В. Тимченко. Ряд публікацій на вказану тему має також автор статті.

Однак названі праці в більшій мірі присвячені інституційному та світоглядно-програмному аналізу процесів активізації націоналізмів європейських країн. Натомість поза увагою дослідників залишається ширший часовий контекст розвитку цих явищ. В декількох попередніх своїх статтях на вказану тему автор висловив тезу, що сьогоденішнє зростання впливу націоналізму на політичні системи країн Західної Європи слід розглядати крізь призму його загальної модерністської історії і трактувати як його сучасний ренесанс. А тому завданням цієї статті є обґрунтування вказаної тези на прикладі розвитку правих рухів післявоєнного періоду у Франції, Великої Британії та Греції.

У своїй попередній статті на тему ренесансу націоналізмів державних націй Західної Європи автор на прикладі Німеччини, Австрії та Італії дослідив, що політичні сили правого спрямування у цих країнах демонструють сьогодні високі електоральні успіхи та входять до переліку

домінуючих. Так, Альтернатива для Німеччини у парламентських виборах 2017 р. набрала близько 13% голосів виборців, отримавши 94 депутатських мандати, стала третьою партією в Бундестазі після традиційно найбільших правоцентристської ХДС/ХСС та лівоцентристської Соціал-демократичної партій. Австрійська партія свободи в дочасних парламентських виборах 2017 р. здобула 26% голосів, посіла третє місце та сформувала урядову коаліцію із лідером парламентських перегонів консервативною Австрійською народною партією. В Італії правоцентристська коаліція, що складається з партій «Вперед, Італіє», Ліга та Брати Італії – Національний правий центр, в парламентських виборах 2018 р. набрала 37% голосів та посіла перше місце. Поряд із нею сенсаційними стали 32% Руху п'яти зірок, який подібно до правих партій позиціонує себе як антисистемна, антиімміграційна та ероскептична політична сила. В результаті проведеного аналізу автор прийшов до висновку, що в кожній із цих країн протягом всього післявоєнного періоду політичні сили правого спрямування різного рівня впливовості перманентно були присутні в політичному процесі та створили придатний суспільно-політичний ґрунт для сьогодишнього високого електорального успіху названих вище політичних сил [11].

Аналогічно сильні позиції у Франції тривалий час займає Національний фронт (Front National – FN). Його нинішня лідерка Марін Ле Пен у президентських виборах 2017-го склала конкуренцію чинному президентові Еммануелю Макрону і в другому турі набрала більше 10.6 млн. голосів виборців, що становить 33.9% від їх загальної кількості [5]. Тим самим вона майже вдвічі покращила результат попереднього лідера Національного фронту і свого батька Жана Марі Ле Пена, який у президентських виборах 2002 р. також отримав другий результат, обійшовши навіть тодішнього прем'єр-міністра від соціалістів Ліонеля Жоспена і набравши у другому турі 17.8%, тобто 5.5 млн. голосів виборців [2, с. 207].

Здійснюючи порівняльний аналіз можна зауважити, що Національний фронт у своєму розвитку має ряд спільних рис із партіями правого спрямування Німеччини, Австрії та Італії та пройшов ряд подібних етапів розвитку. Як і в цих країнах, перші повоєнні французькі праві партії розвивалися на світоглядній базі попередників воєнного та довоєнного періоду. Якщо у повоєнних Німеччині, Австрії та Італії ґрунт для їхнього легального функціонування створила недостатньо глибоко проведена дефашизація та денацифікація, то у Франції у його якості виступила суспільна пам'ять про режим Віші періоду Другої світової війни. Він хоч і носив маріонетковий та зовнішньо нав'язаний характер, в той же час, за свідченням науковців, користувався підтримкою серед значної частини французів [2, с. 186].

Як і сучасні лідери правого спектру політичних партій Німеччини та Італії, Національний фронт також мав своїх попередників післявоєнного

періоду, які створили для нього придатний суспільний ґрунт для подальшого розвитку. Він був заснований лишень 1972 р., а до нього в 50–60-х роках ХХ ст. вже існували Союз захисту комерсантів та ремісників, членів якого переважно називали «пужадистами» за іменем лідера П'єра Пужада, та Організація таємної армії. Вони виникли на хвилі важкої політичної кризи, спричиненої війною в Алжирі 1954–1962 рр. Щоправда німецький дослідник фашизму В. Віперман вважає, що перед ними також існували дрібні «фашистські угруповання», які проте не впливали на суспільно-політичну ситуацію в країні. Натомість «пужадисти», які склалися переважно із дрібної міської буржуазії Південної Франції і виступали не тільки на захист інтересів середнього класу, але й дотримувалися характерних для правих партій антипарламентських та антимарксистських позицій, вже у перших парламентських виборах 1956 р. зуміли вибороти 52 мандати. Тоді ж вперше депутатом було обрано і майбутнього лідера Національного фронту Жана Марі Ле Пена. Щоправда в подальшому рівень електоральної підтримки партії поступово падає [1, с. 222–223].

На відміну від «пужадистів», які відкидали методи політичного насильства, Організація таємної армії (Organisatoin Armee Sekrete – OAS) від самого початку носила терористичний характер. Виникнувши на хвилі протестів проти надання Алжирові незалежності, вона повела боротьбу не тільки проти алжирського руху, але й проти тих французьких політиків, які були схильні підтримувати цю ідею. Крім яскраво виражених націоналістичних поглядів, у вимогах OAS також домінували антисоціалістичні й антидемократичні мотиви. Прийшовши до влади в 1958 р., Шарль де Голль повів з ним нещадну боротьбу й практично знищив цей рух. Згодом на антиалжирській хвилі виникла активна і популярна студентська організація «Захід», яка через використання силових методів політичної боротьби у 1968 р. була заборонена. Реорганізувавшись в об'єднання «Новий порядок», вона в 1972 р. разом з представниками інших подібних організацій, в т.ч. і «пужадистами», стала організаційною основою для створення Національного фронту, який відразу ж очолив Жан Марі Ле Пен [1, с. 222–223].

Подібно до Австрійської партії свободи, Національний фронт також пройшов крізь цикл внутрішніх конфліктів, розколів, конкуренції споріднених організацій, втрати і відновлення електоральних позицій. Вже на початку його створення до Ле Пена виникла позиція, яка звинувачувала його в надмірній поміркованості та егоцентричності, а згодом вийшла з НФ і створила Партію нових сил. Вона проіснувала до 1998 р., конкурувала з Національним фронтом й це обопільно послаблювало позицію обох політичних сил. В кінці 1990-х на ґрунті тактичних розходжень щодо співпраці з іншими політичними силами правого спрямування виник аналогічний конфлікт між Ле Пеном та його заступником Бруно Мегре. В результаті Б. Мегре та його прихильники

вийшли з Національного фронту і створили партію, що згодом отримала назву Національний республіканський рух. Знову повторилася історія взаємної конкуренції на одному електоральному полі, яка навіть переросла в персональне протистояння лідерів під час президентських виборів 2002 р. Національному фронтові довелося також витримувати конкуренцію і з боку таких партій правого спрямування як Рух за Францію, Нові народні праві, Партія Франції, що в 2011 р. об'єдналися у Союз національних правих. До цього додалася ще й тактика «санітарного кордону» з боку традиційно–респектабельних політичних сил Франції. Проте завдяки добре розгалуженій організаційній структурі йому вдалося зберегти як впливові загальнонаціональні позиції, так домінування у правому таборі. Сьогодні Національний фронт вважається однією із найвпливовіших партій правого спрямування у всьому Європейському Союзі [3, с. 21–22; 8, с. 287].

Слід відмітити, що як і Австрійська партія свободи, Національний фронт довгий час мав тісні контакти з українською націоналістичною партією Всеукраїнське об'єднання (ВО) «Свобода». Вони були започатковані 2005 р. й значно активізувалися після перших вагомих успіхів «Свободи» у дочасних виборах до Тернопільської обласної ради 2009 р. Цього ж року підписано протокол про співпрацю, партії обмінювалися візитами делегацій високого рівня, а «Свобода» стала спостерігачем в Альянсі європейських національних рухів, куди входять націоналістичні партії Європейського Союзу і де «Національний фронт» відіграє важливу роль. Однак з 2013 р. між ними почалися непорозуміння, причиною яких спочатку став конфлікт «Свободи» з угорськими та польськими націоналістами через суперечності у трактуванні історичних подій. Вони завершилися офіційним розривом стосунків після завершення в Україні Революції гідності 2013–2014 рр. Тоді Альянс європейських національних рухів на чолі з членом Національного фронту Бруно Голнішем оприлюднив офіційну заяву, в якій була висловлена підтримка російської анексії Криму. До того ж спостерігачами невизнаного референдуму на півострові стали представники партій–учасниць Альянсу, зокрема і заступник голови угорської партії Йоббік Белла Ковач, який зараз його очолює. У відповідь ВО «Свобода» оприлюднила заяву про свій вихід із Альянсу [12]. Того ж року появилася інформація, що Національний фронт отримав від Першого чесько–російського банку кредит на суму 9 мільйонів євро і навколо партії розгорівся скандал загальноєвропейського рівня. Експерти схильні вважати, що саме це і є причиною яскраво вираженої проросійської позиції Національного фронту та її лідерки Марін Ле Пен. Як зазначає О. Лісничук, «той факт, що партія отримала кредит у Росії в період розгортання санкцій проти РФ, є практично прямим свідченням фінансування Москвою своєї підтримки серед політикуму Європи» [9, с. 96].

Порівняно з Німеччиною та Італією, як країнами, що стали батьківщиною відповідно нацизму і

фашизму, та Австрією і Францією, Партія свободи і Національний фронт яких стали уособлювати класику праворадикального руху у Західній Європі, Велика Британія порівняно рідше потрапляла в поле зору українських дослідників цього феномену. Однак результати т.зв. Брекситу 2016 р. (Brexit від англ. Britain + exit), тобто референдуму щодо членства Великої Британії в ЄС, посилив інтерес до аналізу націоналістичної палітри у політичній системі цієї країни. Адже кампанію за досягнення його успішного результату очолила Партія незалежності Сполученого Королівства (United Kingdom Independence Party – UKIP) й вагомо підтримала Британська національна партія [10].

Щодо першої із них, то UKIP є доволі молодого і на сьогодні найуспішнішою британською партією правого спрямування. Вона заснована 1993 р. істориком Аланом Скедом і вже тоді закликала до виходу Великої Британії з Євросоюзу. У партію перейшли деякі члени правлячої Консервативної партії, в якій тоді виникли серйозні розбіжності у поглядах щодо майбутнього фунта стерлінгів – британської національної валюти. Вже у перші роки свого існування вона почала демонструвати високі результати, в т.ч. і за рахунок електорального поля консерваторів. Щоправда, в більшій мірі у виборах до Європарламенту, які відбуваються на пропорційній основі і дають змогу адекватніше загальнонаціональну електоральну популярність трансформувати у виборчий результат. Так, у виборах 1999 р. до Європарламенту партія отримала 3 депутатських місця, в 2009 р. вже набрала 16,5% голосів і провела до його складу 13 депутатів, а в т.ч. і президента партії Найджела Фараджа. Але найвищий результат до цього вищого представницького органу ЄС UKIP продемонструвала у виборах 2014 р. Тоді вона посіла першу позицію серед інших британських партій, набравши 26,6% голосів і отримавши 24 мандати із 73 британських. Серйозні здобутки партія мала і в місцевих виборах 2013–го. Тоді вона набрала 23% голосів і провела до місцевих муніципалітетів 147 радників. За цим показником партія зайняла четверту позицію, а за кількістю набраних голосів навіть стала третьою. Для порівняння, традиційна для британської політичної системи Консервативна партія тоді отримала не набагато більше – 25% голосів виборців [7, с. 42; 9, с. 85].

Натомість найвищий загальнонаціональний результат UKIP продемонструвала у парламентських виборах 2015 р., ввійшовши до трійки лідерів електоральних симпатій. Тоді вона отримала 12,6% голосів виборців (більше 3,8 млн. виборців), поступившись тільки традиційним лідерам політичного процесу Консервативній та Лейбористській партіям, які відповідно набрали 36,9% та 30,4%. Однак умови мажоритарної виборчої системи не дозволили партії мати адекватне цьому результату представництво у парламенті Великої Британії й вона отримала всього один мандат. Щоправда у дочасних виборах 2017 р. UKIP не зуміла повторити успіху. Очевидно, це

пов'язано з перипетіями впровадження результатів Brexit–у і подальші електоральні успіхи партії залежатимуть від розвитку політичної ситуації навколо цього питання [9, с. 85; 15; 10].

В той же час, до створення Партії незалежності Сполученого Королівства у Великій Британії вже тривалий час існували організації націоналістичного спрямування. Закономірно, що як і в ряді інших країн Західної Європи, вони в перші повоєнні роки світоглядно тяжіли до своїх попередників довоєнного періоду. І хоча під час Другої світової війни Британський союз фашистів (БСФ) був оголошений поза законом, а його засновник Освальд Мослі підданий арешту, але В. Віперман вважає, що після її завершення дрібні фашистські угруповання намагаються відновлювати свою діяльність вже у трансформованому вигляді [1, с. 223]. Так чи інакше, але саме на базі ряду вже існуючих розрізаних партій і груп правого спрямування, а зокрема Британської національної партії («першої») та Національної демократичної партії у 1967 р. виникла партія Національний фронт (National Front). Нік Гріфін, теперішній лідер Британської національної партії, який свого часу належав до Національного фронту, хоч і визнає наявність ветеранів БСФ серед його членів, однак заперечує безпосередній ідеологічний зв'язок між цими двома політичними структурами [4].

Найбільшого успіху Національний фронт досягнув у середині 1970–х років, коли його представники доволі успішно виступили на місцевих виборах. Так, 1973 р. партія в них сумарно по країні набрала 15% голосів, а 1976 р. – 27.5% голосів, показавши найкращий за всю свою історію результат. Тоді ж Національний фронт намагався вийти за межі Великої Британії, створивши свої відділення у країнах Співдружності – Новій Зеландії, ПАР та Австралії. Однак, з ряду причин наприкінці 1970–х партія починає занепадати [7, с. 39, 41]. Сьогодні вона являє собою нечисленну політичну групу, яка відзначається вуличними акціями й час від часу намагається брати участь у місцевих виборах.

Наступником Національного фронту стала Британська національна партія (British National Party – BNP), що була заснована 1982 р. після його розколу колишнім лідером Джоном Тіндалем. Й хоча на початку 1960–х він сформував «елітну» активістську організацію «Наконечник», яка на думку дослідника лівого спрямування Д. Якоповича, орієнтувалася на фашистські та нацистські парамілітарні формування, однак тепер партія відразу взяла більш поміркований від своєї попередниці курс і дистанціювалася від фашизму та неонацизму. Ще більшою мірою це стається після приходу в 1995 р. у партію Н. Гріфіна, а особливо після обрання його лідером BNP. Перебравши досвід успішного реформування правих у Франції та Італії, партія під його керівництвом розпочала процес політичної освіти, а в т.ч. і вивчення таких іноземних партій та рухів як французький Національний фронт та італійський Національний альянс. Однак, незважаючи на

такий курс партії, вона, тим не менше, мала у своїй історії і чотиримісячне ув'язнення Дж. Тіндала за розпалювання міжрасової ворожнечі у 1987 р., і рішення Високого Суду Великої Британії 2010–го, що зобов'язувало партію змінити статут та зняти в ньому обмеження на членство небагато населення. Попри це в 2000–х партія відзначилася відносними успіхами. Зокрема, 2009 р. вона мала 55 представників у місцевих радах, отримавши навіть місце в Лондонській Асамблеї, та здобула два місця у Європарламенті [14; 7, с. 40–42].

Обидві названі партії, Національний фронт і Британська національна партія, протягом свого існування в 1960–1990 рр. жодного разу так і не змогли добитися представництва у Палаті общин британського парламенту. Хоча проведені дослідниками розрахунки вказують, що при пропорційній виборчій системі вони гіпотетично могли б мати в ній від чотирьох до дванадцяти представників [7, с. 40]. Натомість ці партії створили придатний ґрунт для значно вищого політичного зростання Партії незалежності Сполученого Королівства. В свою чергу вона, перебравши від них антиімміграційні мотиви, євроскептицизм та ідею збереження британської ідентичності, задля посилення електоральних позицій ще більше позиціонує себе в прийнятному для суспільного загалу образі «демократичності» та «лібералізму».

В російсько–українському збройному конфлікті Велика Британія найбільш послідовно серед інших країн Західної Європи відстоює позиції України. В той же час і в ній є політичні сили, як займають відмінні від урядових позиції. До них передусім слід віднести Партію незалежності Сполученого Королівства. Щоправда, з проросійських позицій виступав лише лідер партії Н. Фарадж і при цьому вони носили не стільки характер лобізму російських інтересів, скільки кон'юнктурного використання нагоди для внутрішньонаціонального позиціонування й додаткового відтінення свого євроскептицизму. У 2016 р. цей достатньо епатажний політик оголосив про відставку з посади голови партії, заявивши, що після Brexit–у вважає свою місію виконаною, а вже 2018 р. висловив намір знову повернутися у велику політику. Натомість значно більшого значення має той факт, що UKIP у Європарламенті входить до фракції «Європа за свободу і пряму демократію», яка виступає інструментом кремлівського впливу у Брюсселі [9, с. 85]. Своєю чергою і лідер Британської національної партії Н. Гріфін у своїх публічних висловлюваннях також виявляв непрямі симпатії Росії, розмірковуючи в традиційному для консервативних європейських кіл дусі щодо місяця цієї неоімперії у проекті Європи вільних націй [4].

Три країни південної Європи – Грецію, Іспанію, Португалію – єднає той факт, що в післявоєнний період у них найдовше протрималися авторитарні режими й після цього політичні партії правого спрямування тривалий час не могли досягнути вагомих електоральних успіхів. Відразу ж зазначимо, що, аналізуючи фашистські рухи

Європи, В. Віперман відносить політичні режими Ф. Франко в Іспанії та А. Салазара в Португалії до категорії «авторитарних диктатур». Поряд з цим він вважає, що і грецьку диктатуру «чорних полковників» також не можна вважати фашистською [1, с. 208]. А тому в характеристиці сучасних націоналістичних структур й при аналізі їхньої спадкоємності означення «фашистські» у деяких авторів носять політично лайливий характер. До найскравіших із них належать сучасні грецькі праві партії.

Після падіння 1974 р. режиму «чорних полковників» в Греції сформувалася двопартійна система, при якій домінуючі лівоцентристський Всегрецький соціалістичний рух (ПАСОК) та правоцентристська Нова демократія (НД) з 1981 р. по 2004 р. сумарно набирали до 80% голосів виборців. Рідкісним явищем цього періоду став успіх у 1984 р. правого Національного політичного союзу (НПС), створеного при сприянні диктатора Георгіоса Пападопулоса. Тоді у виборах до Європарламенту він набрав 2.3% голосів виборців і його лідер Спиридон Зурнацис посів у ньому депутатське місце. Однак вже до наступних виборів 1989 р. партія втратила популярність і С. Зурнацис втратив мандат евродепутата. Змінюючись при владі, обидві партії популістично апелювали до одних і тих же верств населення й спільно виконували роль стримуючого фактора для зростання інших політичних об'єднань. При цьому український дослідник А. Шеховцов, проаналізувавши суспільно-політичну ситуацію в країні, зробив висновок, що в Греції існують передумови для поширення в ній правих настроїв. До таких, зокрема, він відніс триваючий приплив іммігрантів, економічну невизначеність та наслідки глобалізаційного впливу на грецьку культуру, яка загалом має закритий характер [13, с. 183–188].

Перший серйозний виклик двопартійній системі кинув Народний православний заклик (ЛАОС) – грецька партія правого спрямування, що була заснована 14 вересня 2000 р. журналістом Георгіосом Каратзаферісом, який свого часу перебував у правлячій «Новій демократія» та був виключений з неї. ЛАОС позиціонувався як національна консервативна сила, хоча часто дослідниками та політичними аналітиками класифікувався як крайньо права і навіть расистська партія. Його ідеологія мала чітко виражений антиіммігранський характер, партія просувала елліно-християнство і тому користувалася підтримкою ієрархів місцевої церкви, виступала проти прийняття Туреччини до ЄС та наполягала на поглибленні відносин із православними Сербією і Росією. Вперше серйозного успіху ЛАОС досягнув у виборах до префектури Афін, набравши 13,6% голосів. Після цього у 2004 р. партія набрала 4,12% голосів у виборах до Європарламенту і за останні 20 років Г. Каратзаферіс знову представив у ньому праві сили Греції. В цей час ЛАОС поглинає ряд дрібніших націоналістичних сил – Еллінський фронт, Партію еллінізму та Фронткову лінію, яку А. Шеховцов кваліфікує як неофашистську. Тоді

ж Г. Каратзаферіс повторює крок ряду інших лідерів європейських праворадикальних партій, що досягнули перших успіхів, і задля покращення іміджу ЛАОС закликає однопартійців та прихильників зм'якшити публічну риторику і бути стриманими у висловлюваннях. Спочатку це дає свої результати і в парламентських виборах 2007 р. партія вперше пододала тривідсотковий бар'єр та отримала 10 місць у парламенті. На дочасних виборах 2009 р. вона навіть зуміла наростити свій результат до 5.62% голосів виборців та отримати вже 15 депутатських мандатів. Однак в подальшому, подібно до інших подібних європейських правих партій, ЛАОС поплатився за відхід з традиційних ідеологічних позицій і вже на дострокових парламентських виборах 2012 р. та на виборах 2015 р. не зміг подолати тривідсотковий бар'єр, а відтак більше не представлений у грецькому парламенті [13, с. 182–195].

Натомість поступово місце ЛАОС зайняла праворадикальна партія Золотий світанок (Golden Dawn – GD), яка певний час співпрацювала з нею і навіть пропонувала своїх членів до виборчих списків. При цьому вона має значно тривалішу історію свого існування та сходження до політичних вершин. Офіційно партія зареєстрована 1993 р. журналістом Ніколаосом Міхалолякосом. Основою для неї став однойменний журнал, який видавався в 1980–1984 рр. Сам Н. Міхалолякос до того часу вже мав достатньо великий політичний досвід. У 1973 р. він в шістнадцятирічному віці став членом політичної партії «4 серпня», яка була заснована в 1969 р. Константиносом Плеврисом й названа в честь перевороту 4 серпня 1936 р., після якого було встановлено диктатуру генерала Йоанніса Метаксаса. Двічі, в 1976 р. та 1978 р., він піддавався арештові за участь в силових політичних акціях та організаціях відповідного спрямування. У 1984 р. журнал припинив своє існування, а редактор Н. Міхалолякос і його однодумці приєдналися до партії Національний політичний союз, в якій він за наказом колишнього очільника «чорних полковників» Георгіоса Пападопулоса, який на той час відбував довічне ув'язнення, очолив молодіжне крило. Національний народний рух «Золотий світанок» (пізніше Народне об'єднання «Золотий світанок») був заснований 1985 р., але пройшов офіційну реєстрацію й активізувався після 1993 р., коли було розпочато організацію протестів щодо македонського питання. У грудні 2005 р. на короткий час Золотий світанок припиняє самостійне існування і стає частиною заснованої Н. Міхалолякосом націоналістичної партії Патріотичний альянс. Однак у березні 2007 р. партія виходить з Альянсу і той поступово зникає з політичної арени. А Золотий світанок розпочинає свій поступовий електоральний підйом [6].

В час свого становлення Золотий світанок позиціонується як партія вуличного типу й застосовує методи жорсткого силового протистояння. Ряд її активістів і навіть провідних діячів за такі дії постають перед судом. Так 1998 р. Верховний суд Греції визнав Антоніса

Андруцопулоса, другу людину в партії і праву руку Н. Міхалолякоса винним у скоєнні замаху на вбивство студента Димітріоса Кусуриса. Іліас Касидіарис, який замінив його на цьому партійному становищі, також був активним учасником «битв за панування на вулицях» й зокрема проти представників іммігрантських спільнот. В той же час і партія зустрічає не менш жорстку протидію як з боку як держави, так і лівих активістів. Так, для прикладу, 19 березня 2010 р. вибухом було пошкоджено її штаб-квартиру в Афінах. Хоча, дослідник лівого спрямування А. Зенакос наводить дані, що до 40–60% службовців поліції насправді симпатизували й надавали негласну підтримку активістам Золотого світанку [6].

Від часу офіційної реєстрації і до 2009 р. партія активно бере участь у муніципальних і парламентських виборах, блокуючись з іншими націоналістичними партіями Греції. Однак в той час виборчі результати Золотого світанку коливалися у межах статистичної похибки. Найвищим серед них був результат виборів до Європарламенту 2009 р. – 0,46%. Однак, коли боргова криза та політика жорсткої економії суттєво понизили рейтинги провідних партій ПАСОК та Нової демократії, Золотий світанок отримав свій шанс і скористався ним. Так, у парламентських виборах 2012 р. партія отримала 6,97% голосів і 21 депутатський мандат із 300. Незважаючи на звинувачення провідних членів партії у вбивстві 2013 р. лівого активіста Павлоса Фіссаса, Золотий світанок продовжував отримувати підтримку і на наступних національних і європейських виборах. Навіть в той час, коли лідер і ключові особи Золотого світанку опинилися на лаві підсудних за «створення злочинної організації» і партія майже не проводила передвиборчої агітації, у вересні 2015 р. вона все ж отримала 6,99% голосів, що дало їй 18 місць у парламенті Греції [16].

На думку дослідників, партія зуміла збільшити свою привабливість, пропонуючи своє бачення щодо вирішення трьох найактуальніших кризових проблеми – економічної, політичної та ідеологічної. Золотий світанок стратегічно скористався загальним розчаруванням громадян Греції і запропонував їм «націоналістичне рішення» вказаних проблем. Партія бачить перед собою унікальну місію – привести націю до національного відродження, подібного до фенікса, що піднімається з попелу старого виродженого соціального ладу. Вона світоглядно відкидає лібералізм та соціалізм і сповідує націоналізм, який називає «третьою найбільшою ідеологією в історії», і поєднує його з ідеєю могутньої держави, що має базуватися на принципі «народовладдя». У статуті Золотого світанку стверджується, що члени партії сповідують наступні принципи: прийняття націоналізму як єдиної автентичної ідеології; становлення націоналістичної держави; моральні зобов'язання, які випливають з цього, включаючи відмову від будь-якої влади, яка систематично веде до занепаду суспільства; створення народної держави, в якій не має бути майнової нерівності;

верховенство «грецької раси» і, зокрема, віра в її тягlostі від античності до сучасності; ідея, що нація є первинною, а держава всього лиш є її інструментом [16].

Поряд із Золотим світанком несподівано серйозні позиції у політичній системі країни зайняла партія Незалежні греки. Відразу ж після свого створення вона на дочасних виборах у травні 2012 р. отримала достатньо високий результат – 10,6% голосів виборців. Щоправда після цього відразу ж почала втрачати рівень електоральної підтримки: на виборах у червні 2012 р. отримала 7,5%, в січні 2015 р. – 4,5%, у вересні 2015 р. – 3,7%. Тим не менше, отримавши десять місць у парламенті, Незалежні греки стали молодшим партнером коаліції лівих СИРІЗА. Це було пов'язано з тим, що хоч СИРІЗА і здобула історичну перемогу на цих виборах, однак, отримавши 149 із 300 мандатів, однак не змогла здобути абсолютної більшості у парламенті. Це змусило лідера партії Алексіса Ципраса укласти угоду з партією Незалежних греків, яка у свою чергу заявила, що підтримає 40-річного колишнього комуніста у якості нового прем'єр-міністра Греції. Несподіваний політичний альянс занепокоїв ринки і спровокував втрату майже чотирьох відсотків на Афінській фондовій біржі, адже цей дивний союз сигналізує про дуже нестабільну фазу в турбулентній політиці Греції. Як і СИРІЗА, Незалежні греки жорстко виступають проти «трійки» міжнародних кредиторів, які позичили країні 240 млрд. євро, заявивши, що Греція просто не може повернути ці гроші. Але крім цього союзники насправді мають дуже мало спільного, породжуючи побоювання щодо ще більшої невизначеності в країні, яка постраждала від тривалого занепаду і політичного конфлікту. В той час, як СИРІЗА є коаліцією соціалістів, марксистів, маоїстів і комуністів, незалежні греки є націоналістичною партією [16; 18].

Партія Незалежні греки була створена в 2012 р. внаслідок відколу групи членів Нової демократії – консервативної партії Антоніса Самараса, колишнього прем'єр-міністра. Її очолює Панос Камменос, колишній заступник міністра судноплавства. Аналітики характеризують партію як правоопулістську, консервативну, націоналістичну і таку, що протестує проти мір жорсткої економії. Партія також має тісні зв'язки з Грецькою православною церквою. Під час виборів до Європарламенту 2014 р. Незалежні греки отримали лише один мандат, але пізніше їхній член Європарламенту вийшов з партії і вони втратили представництво в ньому. Партія виступає за об'єднану Європу, де всі держави-члени мали б бути рівні між собою та зберігати свою національну ідентичність. У своїй установчій декларації вона вказує, що ЄС був перетворений на засіб просування інтересів найпотужніших країн та глобальної банківської системи. А отже метою партії є припинення «національного приниження і насильницької економічної атаки» на Грецію, яку здійснюють Європейська комісія, Європейський центральний банк та Міжнародний валютний фонд.

Незалежні греки відкидають будь-яке обмеження національного суверенітету і виступають проти ліквідації національної держави. В одному зі своїх виступів 2014 р. лідер партії стверджував що битва за європейський вибір – це боротьба проти федералізму в Європі. «Вони хочуть федеральну Європу, де не буде національних держав. Незалежні греки вірять у Європу національних держав, Європу національних суверенних держав. Якщо це вважається євроскептицизмом, то так, ми є євроскептиками». Він також заявив: «Німеччина хоче домінувати в Європі. Шойбле хоче скасування національних держав. Ми підтримуємо Європу національних держав, але не капітуляцію нашої країни, нашого національного суверенітету і панування Німеччини». Ця теза має важливе значення для розуміння того, що сучасний євроскептицизм значною мірою базується на антинімецьких настроях, відображаючи побоювання значної частини європейців, що Німеччина знову має на меті знову підкорити собі всю Європу. Однак, незважаючи на все це, Незалежні греки не підтримують ідеї про відмову Греції від єдиної валюти і Європейського Союзу [17].

Щодо української тематики, то свого часу грецька партія Золотий світанок та українська ВО «Свобода» одночасно потрапили до національних парламентів, навзаєм обмінювалися привітаннями з цього приводу та спорадичним контактами між представниками партій. Однак вони припинилися після української Революції гідності 2013–2014 рр. та початку російської агресії проти України, оскільки грецькі націоналісти зайняли щодо цих подій неоднозначну позицію. Так, зокрема представники Золотого світанку взяли участь в т.зв. «Міжнародному російському консервативному форумі», що відбувався в Санкт-Петербурзі і його організатором виступила російська партія «Родина», патрована російським віце-прем'єр-міністром з питань ВПК Д. Рогозіним. В сою чергу інша грецька партія Незалежні греки виступила навіть з чіткішою підтримкою російської агресії в Криму. Її депутат Г. Аврамідіс взяв участь в зрежисованому Росією «референдумі» на півострові. Згідно даних українських дослідників обидві партії ретранслюють російську пропаганду проти України [9, с. 94–95].

Таким чином, аналіз політичних партій правого спрямування Франції, Великої Британії та Греції вказує на те, що на сучасному етапі розвитку вони відіграють вагомий роль у функціонуванні політичних систем цих держав. Так нинішня лідерка французького Національного фронту Марін Ле Пен у президентських виборах 2017-го складала конкуренцію чинному президентові Еммануелю Макрону і в другому турі набрала 33.9% голосів виборців. В свою чергу, результати Брекзиту, кампанію за досягнення успішного результату якого очолила Партія незалежності Сполученого Королівства та підтримала Британська національна партія і їхні високі результати в місцевих, національних виборах та виборах до Європарламенту, вказують, що

праві партії мають суттєвий вплив і на політику Великої Британії. В Греції націоналістична партія Незалежні греки за результатами парламентських виборів 2015 р. ввійшла до урядової коаліції, а права партія Золотий світанок навіть незважаючи на судові переслідування та відсутність політичної агітації у цих виборах отримала майже 7% голосів. Окрім того, кожна із цих політичних сил мала у післявоєнній історії країн передників, які сформували придатний суспільний ґрунт для їхніх нинішніх високих електоральних результатів. Ці факти підтверджують тезу про те, що сьогодні націоналізм державних націй у провідних країнах Західної Європи переживає етап свого ренесансу.

Список використаних джерел

1. Віперман, В., 2008. 'Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922–1982)', Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 278 с.
2. Гримська, МІ., 2015. 'Електоральні переваги крайніх правих партій в сучасній Європі [монографія]', К.: Центр учбової літератури, 264 с.
3. Гримська, МІ., 2017. 'Крайні праві партії в країнах Європи: ідеологічний та електоральний виміри: автореф. дис. ... доктора пол. наук: [спец.] 23.00.02 «політичні інститути та процеси»', Київ, 40 с.
4. Гріфін, Н. 'Єдиною альтернативою глобалізму є націоналізм'. [online] Доступно: <http://banderivets.org.ua/yedynouy-alternatyvoyu-globalizmu-ye-natsionalizm.html-0> [дата звернення: 16.01.2019].
5. Європейська правда, 2014. 'Остаточні результати виборів у Франції: Макрон – 66,10%, Ле Пен – 33,90%'. [online] Доступно: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/05/8/7065452/> [дата звернення: 10.01.2019].
6. Зенакос, А., 2012. '«Золотий світанок», 1980–2012. Шлях неонацистів до парламенту'. [online] Доступно: <https://commons.com.ua/en/zolotij-svitanok-1980-2012-shlyah-neonatsist/> [дата звернення: 21.01.2019].
7. Кулик, С., Головачек, Ю., 2013. 'Участь Національного фронту й Британської національної партії у виборах різних рівнів (кінець 1960–2013 рр.)', *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*, №10, с.38–44.
8. Литвин, В., Романюк, А., 2015. 'Техніка «санітарного кордону» до радикальних партій в електоральному та парламент-урядовому зрізі країн Західної Європи', *Наукові записки*, Вип.3 (77), с.274–302.
9. Лісничук, О., 2015. 'Проросійське політичне лобі в країнах Єврозоюзу в контексті кризи на Донбасі', *Наукові записки*, Вип.5–6 (79–80), с.65–99.
10. Польовик, С. 'Брекзит: Великобританія готується до ізоляції?'. [online] Доступно: <http://bintel.com.ua/uk/article/07-29-brexit/> [дата звернення: 15.01.2019].
11. Сич, ОМ., 2018. 'Ренесанс націоналізмів державних націй Західної Європи: Німеччина, Австрія, Італія', *Гілея: науковий вісник*, Вип.140, с.48–54.
12. Червоненко, В. 'Ле Пен і Тягнибок: чому друзі стали ворогами?'. [online] Доступно: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150527_le_pen_svoboda_vc [дата звернення: 11.01.2019].
13. Шеховцов, АВ., 2007. 'Правий радикалізм в сучасній Греції: загальний контекст і перспективи розвитку', *Гілея: науковий вісник*, Вип.8, с.182–195.
14. Якович, Д., 2010. 'Британська національна партія: засадничі причини зростання правих радикалів, їх сучасна природа і перспективи'. [online] Доступно: <https://commons.com.ua/uk/britanska-natsionalna-partiya-zasad/> [дата звернення: 13.01.2019].
15. BBC, 2015. 'Election 2015 results'. [online] Доступно: <https://www.bbc.com/news/election/2015/results> [дата звернення: 15.01.2019].
16. Charalambous, G., 2015. 'The european Far right: historical and contemporary perspectives'. [online] Доступно: <https://>

library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/13466.pdf [дата звернення: 20.01.2019].

17. Galanopoulos, A., 2016. 'Greek right-wing populist parties and Euroscepticism'. [online] Доступно: <https://eu.boell.org/en/2016/03/07/greek-right-wing-populist-parties-and-euroscepticism> [дата звернення: 21.01.2019].

18. The Telegraph, 2015. 'Greek election: who are Independent Greeks?'. [online] Доступно: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/greece/11369309/Greek-election-who-are-Independent-Greeks.html> [дата звернення: 21.01.2019].

References

1. Viperman, V., 2008. 'Yevropeyskiy fashyzm: porivnialnyi analiz (1922–1982) (European fascism: comparative analysis (1922–1982))', Kyiv: *DUX I LITERA*, 278 s.

2. Grymska, Ml., 2015. 'Elektoralni preferentsii krainikh pravykh partii v suchasni Yevropi [monografiia] (Electoral preferences of the extreme right parties in the modern Europe [monograph])', Kyiv: *Centr uchbovoi literatury*, 264 s.

3. Grymska, Ml., 2017. 'Krainsi pravi partii v krainakh Yevropy: ideologichniy ta elektoralnyi vymiry: avtoref. dys. ... doktora pol. nauk: [spets.] 23.00.02 «politychni instytuty ta protsesy» (Extreme right parties in the European countries: ideological and electoral dimensions: dissertation abstract for doctor of political sciences degree: [specialization] 23.00.02 «Political institutions and processes»)', Kyiv, 40 s.

4. Griffin, N. 'Yedynoiu alternatyvoiu globalizmu ie natsionalizm (Nationalism is the only alternative to globalism)'. [online] Dostupno: <http://banderivets.org.ua/yedynoyu-alternatyvoiu-globalizmu-ye-natsionalizm.html-0> [data zvernennia: 16.01.2019].

5. Yevropeiska pravda, 2014. 'Ostatochni rezultaty vyboriv u Francii: Makron – 66,10%, Le Pen – 33,90% (The final results of the election in France: Macron – 66.10%, Le Pen – 33.90%)'. [online] Dostupno: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/05/8/7065452/> [data zvernennia: 10.01.2019].

6. Zenakos, A., 2012. '«Zoloty svitanok», 1980–2012. Shliakh neonatsystiv do parlamentu («Golden dawn», 1980–2012. The path of neo-Nazi to parliament)'. [online] Dostupno: <https://commons.com.ua/en/zolotij-svitanok-1980-2012-shlyah-neonatsist/> [data zvernennia: 21.01.2019].

7. Kulyk, S., Golovachek, Yu., 2013. 'Uchast Natsionalnogo frontu i Brytanskoj natsionalnoi partii u vyborax riznykh rivniv (kinets 1960–2013 rr.) (Participation of the National Front and the British National Party in elections of different levels (end of 1960–2013))', *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny*, №10, s.38–44.

8. Lytvyn, V., Romaniuk, A., 2015. 'Tekhnika «sanitarnogo kordonu» do radykalnykh partii v elektoralnomu ta parlamentariadovomu zrizi krain Zakhidnoi Yevropy (The «sanitary border» technique to radical parties in the electoral and parliamentary-government sectors of Western European countries)', *Naukovi zapysky*, Vyp.3 (77), s.274–302.

9. Lisnychuk, O., 2015. 'Prorosiiske politychne lobi v krainakh Yevrosioiuzy v konteksti kryzy na Donbasi (Pro-Russian political lobby in the European Union in the context of the crisis in the Donbass)', *Naukovi zapysky*, Vyp.5–6 (79–80), s.65–99.

10. Poliovyk, S. 'Brekzit: Velykobrytaniia gotuietsia do izoliatsii? (Brexit: Britain is preparing for isolation?)'. [online] Dostupno: <http://bintel.com.ua/uk/article/07-29-brexit/> [data zvernennia: 15.01.2019].

11. Sych, OM., 2018. 'Renesans natsionalizmiv derzhavnykh nacji Zakhidnoi Yevropy: Nimechchyna, Avstriia, Italiia (Renaissance of nationalisms of the Western Europe state nations: Germany, Austria, Italy)', *Gileia: naukovyi visnyk*, Vyp.140, s.48–54.

12. Chervonenko, V. 'Le Pen i Tyahnybok: chomu druzi staly vorogamy? (Le Pen and Tyahnybok: why did friends become enemies?)'. [online] Dostupno: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150527_le_pen_svboda_vc [data zvernennia: 11.01.2019].

13. Shekhovtsov, AV., 2007. 'Pravyi radykalizm v suchasni Gretsii: zagalnyi kontekst i perspektvy rozvytku (Right radicalism in contemporary Greece: general context and prospects for development)', *Gileia: naukovyi visnyk*, Vyp.8, s.182–195.

14. Yakopovych, D., 2010. 'Brytanska natsionalna partiia: zasadnychi prychny zrostantia pravykh radykaliv, ikh suchasna pryroda i perspektvy (British National Party: the fundamental causes for growth of right-wing radicals, their contemporary nature and prospects)'. [online] Dostupno: <https://commons.com.ua/uk/britanska-natsionalna-partiya-zasad/> [data zvernennia: 13.01.2019].

15. BBC, 2015. 'Election 2015 results'. [online] Dostupno: <https://www.bbc.com/news/election/2015/results> [data zvernennia: 15.01.2019].

16. Charalambous, G., 2015. 'The european Far right: historical and contemporary perspectives'. [online] Dostupno: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/13466.pdf> [data zvernennia: 20.01.2019].

17. Galanopoulos, A., 2016, 'Greek right-wing populist parties and Euroscepticism'. [online] Dostupno: <https://eu.boell.org/en/2016/03/07/greek-right-wing-populist-parties-and-euroscepticism> [data zvernennia: 21.01.2019].

18. The Telegraph, 2015. 'Greek election: who are Independent Greeks?'. [online] Dostupno: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/greece/11369309/Greek-election-who-are-Independent-Greeks.html> [data zvernennia: 21.01.2019].

* * *